

EVOLUȚII RECENTE ÎN AGRICULTURĂ CU IMPACT ASUPRA STRATEGIILOR DE DEZVOLTARE A UNITĂȚILOR ECONOMICE AGRICOLE

Vitalii BULGAC, drd. ASEM

The increase in the sectors that have a greater concentration of labor force, like agriculture, has a bigger impact on the reduction of the poverty, as the less intense activities like the labor force. It is estimated that 1% of the agricultural increase per capita reduces the poverty 1,6 times more than the industrial increase and 3 times more than the increase in the services sector. There also is a lot of literature, from the critical contributions that do not accept the concept of “agriculture on the first place” to more recent opinions like “agro-pessimism”. The last one is based on the observations that the agriculture in the developing countries could be the most productive economical sector. The importance of the agricultural sector decreases with the economical development. The agriculture’s role in the development of the economy consists in providing cheap food and cheap labor places in the modern sector.

Cuvinte cheie: agricultură, strategii, unități economice, echilibru general, creșterea economică.

După ce a fost o preocupare cheie a guvernelor țărilor în curs de dezvoltare, a donatorilor și comunității internaționale în cursul anilor 1960 și 1970, agricultura a dispărut de pe agenda de dezvoltare în anii 1980 și 1990, pentru a reaparea în primul deceniu al secolului XXI, din cauza neglijenței și a investițiilor insuficiente.

În *World Development Report* din 2008, economiile în curs de dezvoltare au fost în general descrise ca economii duale cu un sector agricol tradițional (în continuare, *sector tradițional*) și un sector capitalist modern (în continuare, *sector modern*). Productivitatea este presupusă a fi mai mică în agricultură decât în sectorul modern. *Modelul canonic* a fost invocat de către Lewis [5] (1954). Modelul lui Lewis se bazează pe ideea excedentului de muncă existent în sectorul agricol. Cu productivitatea mai scăzută în agricultură, salariile vor fi mai mari în sectorul modern, ceea ce determină ca forța de muncă să se redirecționeze din agricultură în sectorul modern, ceea ce la rândul său, generează creștere economică.

Alți precursori, cum ar fi Schultz [6], de asemenea, subliniază importanța ofertei de alimente de către sectorul agricol. În opinia lui Schultz, agricultura este importantă pentru creșterea economică, în sensul că aceasta garantează subzistență pentru societate, fără de care creșterea nu este posibilă.

Acest punct de vedere timpuriu cu privire la rolul agriculturii în economie se potrivește, de asemenea, cu observația empirică făcută de Kuznets [4] (1966), conform căreia importanța sectorului agricol scade odată cu dezvoltarea economică. Din acest punct de vedere, rolul agriculturii în dezvoltarea economică este de a furniza produse alimentare ieftine și muncă cu salarii mici în sectorul modern.

De altfel, ambele sectoare au câteva interconexiuni. Creșterea economică și productivitatea mai mare în sectorul agricol pot contribui la creșterea economică globală prin furnizarea forței de muncă, precum și a capitalului altor sectoare din economie. Cu toate acestea, industrializarea este văzută ca forța motrică esențială, factorul determinant al dezvoltării unei țări și a agriculturii în calitatea acesteia de sector tradițional, caracterizat printr-o productivitate scăzută.

Îmbunătățind modelul lui Lewis, Johnston și Mellor [3] (1961) argumentează în mod explicit agricultura ca un sector activ în economie. În plus, față de oferta de muncă și alimente, agricultura joacă un rol activ în creșterea economică prin legăturile

importante de producție și de consum. De exemplu, agricultura poate oferi materii prime pentru producția neagră sau cererea de intrări (materii prime, materiale, etc.) din sectorul modern. Pe partea de consum, o productivitate mai mare în agricultură poate crește veniturile populației rurale, creând astfel cereri de produse industriale fabricate pe plan intern. Astfel de efecte de legătură pot spori oportunitățile de angajare în sectorul rural non-agricol, generând, prin urmare, indirect venituri rurale. Mai mult, produsele agricole pot fi exportate câștigând valută pentru a importa bunuri de capital.

Ideea echilibrului general formulată de *Adelman* presupune că cererea agricolă conduce spre industrializare (*agricultural demand led industrialization*, ADLI), potrivit căreia, datorită legăturilor de producție și consum, strategia de dezvoltare a unei țări ar trebui să fie orientată spre agricultură (*agriculture-driven development strategy*), mai degrabă decât orientată spre export (*export-driven development strategy*), iar productivitatea agrară crescută ar trebui să fie inițiatorul industrializării. Mai mult, accentul ar trebui să fie pus pe agricultorii mici și mijlocii, deoarece aceștia sunt mai susceptibili de a utiliza bunurile intermediare produse pe piața internă, spre deosebire de producătorii de mari dimensiuni care ar putea importa mașini, utilaje și alte mijloace, care ar slăbi legăturile dintre agricultură și alte sectoare.

Faptul că există legături importante între sectoarele tradiționale și moderne în țările în dezvoltare face creșterea agricolă un instrument important pentru reducerea sărăciei. Contribuția la reducerea sărăciei are loc direct, prin efectele de creștere a ocupării forței de muncă agricole și a rentabilității, și indirect, deoarece creșterea producției agricole induce crearea de locuri de muncă în sectoarele non-agricole din amonte și aval, ca răspuns la cererea internă mai mare.

Prețurile potențiale mai mici la alimente crește puterea de cumpărare a consumatorilor săraci. Amploarea acestor efecte pentru reducerea sărăciei depinde de circumstanțele specifice ale economiei. Dacă, de exemplu, progresul tehnologic în sectorul agricol determină economisirea forței de muncă, ocuparea forței de muncă agricolă ar putea să nu crească neapărat.

În timp ce cea mai mare parte a opiniilor exprimate în literatura de specialitate consideră agricultura ca un sector economic activ și dinamic, unii autori ajung la concluzii destul de diferite. Ponderea mare a agriculturii în multe economii în dezvoltare nu implică imediat afirmația menționată anterior că creșterea globală trebuie să se bazeze pe o strategie de tip ADLI.

Matsuyama (1992) sugerează că relația dintre creșterea agricolă și creșterea economică globală depinde de gradul de deschidere a unei țări în comerțul internațional.

Întrucât creșterea agricolă merge mână în mână cu creșterea economică în economiile mici și închise - acolo unde câștigurile productivității în agricultură vor conduce la efectul de legătură descris mai sus – relația ar putea fi inversată în cazul unei economii deschise. În cazul în care țara are un avantaj comparativ în agricultură, deschiderea comercială va atrage resurse de la sectorul modern în agricultură, ceea ce ar putea fi mai puțin productiv decât industria.

Importanța gradului de deschidere a unei țări a fost subliniată mai înainte de către susținătorii abordării „agricultura în primul rând” la dezvoltare („agriculture-first” approaches to development). De exemplu, *Fei* și *Ranis* au recunoscut că importurile ar putea substitui potențial produsele agricole pe piața internă. *Adelman* a sugerat că ADLI ar lucra mai bine în cazul țărilor cu venituri mici pentru care exportul nu constituie forța motrică. *Foster* și *Rosenzweig* subliniază că comerciabilitatea bunurilor sectorului rural non-agricol poate avea implicații diferite. În perspectiva echilibrului general, câștigurile de productivitate în sectorul agricol au un impact negativ asupra sectorului comercial non-agricol. Acest lucru se datorează faptului că produsele agricole, precum și produsele rurale non-agricole și non-comerciale au o cerere relativ inelastică de forță de

muncă, în timp ce bunurile comerciale au o cerere de muncă mai elastică. În cazul în care salariile cresc datorită productivității agricole mai mari, fabricile producătoare de bunuri comercializabile, care se presupune a fi administrate de către producătorii externi, vor decide să evite salariile mai mari.

Există, de asemenea, o vastă literatură aranjată de la contribuțiile critice care nu acceptă abordarea „agricultura în primul rând” la opinii mai recente de „agropesimism”. Acestea din urmă se bazează pe observația că agricultura în țările în dezvoltare ar putea fi cel mai puțin productiv sector al economiei. *Dercon* derivă concluziile lui de la un model cu două sectoare elaborat de *Eswaran* și *Kotwal* [2]. El explică faptul că, într-o economie deschisă, în care atât produsele sectorului agricol cât și produsele sectorului modern pot fi comercializate, legăturile dintre cele două sectoare devin mai puțin importante pentru creșterea generală.

Ca urmare, există o necesitate mai redusă de creștere a productivității agriculturii pentru a induce creșterea globală și reducerea sărăciei. Ambele sectoare pot contribui la creștere. Dar dacă agricultura este mai puțin productivă decât alte sectoare, importul de produse alimentare și concentrarea eforturilor pe alte sectoare ar putea fi mai benefică pentru dezvoltarea unei țări.

Atât *Dercon* și *Gollin* recunosc că, în anumite circumstanțe, sectorul agricol poate fi esențial pentru creșterea economică. Dacă țările sunt fără ieșire la mare și închise la comerțul internațional, agricultura poate fi o forță motrice în spatele creșterii globale și ar trebui să fie sprijinită în mod activ. Deși diverse modele teoretice sugerează roluri destul de opuse pentru agricultură în dezvoltare, ei nu neapărat se contrazic reciproc. Modelele reiese din ipoteze economice diferite (e. g. , deschiderea către comerț). Prin urmare, nu este surprinzător că ele derivă implicații politice diferite. Pentru că țările în dezvoltare diferă în ceea ce privește mediile lor economice, rolul agriculturii pentru dezvoltare ar putea fi re-evaluat în fiecare caz specific. Această concluzie este în concordanță cu mesajul *World Development Report* pentru 2008, ceea ce sugerează că în economiile bazate pe agricultură, agricultura poate fi principalul motor de creștere, în timp ce în țările în curs de transformare, agricultura este deja mai puțin importantă ca activitate economică, dar continuă să fie un instrument important de reducere a sărăciei rurale.

În țările urbane, prin contrast, agricultura joacă același rol ca și alte sectoare și subsectoare comerciale cu avantaj comparativ și poate ajuta la generarea creșterii economice.

Până în prezent, am considerat în cea mai mare parte modele teoretice. În continuare vom analiza argumentele empirice a relației dintre sectorul agricol și creșterea economică.

Contribuțiile timpurii ale lui *Kuznets*, *Chenery* și alții sunt axate pe schimbările din sector care însoțesc dezvoltarea economică [4]. În 1966 *Kuznets* a observat că, odată ce economiile se dezvoltă, ponderea agriculturii în producția și ocuparea forței de muncă diminuează, ceea ce a fost reconfirmat ulterior de datele empirice. Alte contribuții timpurii importante includ lucrările lui *Chenery* și *Syrquin*, care au combinat datele referitoare la țări și perioade în intervalul 1950 - 1970.

Mai recent, *Timmer* [8] a folosit un panel format din 65 de țări în dezvoltare pentru perioada 1960 - 1985 pentru a demonstra o corelație pozitivă între creșterea PIB-ului agricol și creșterea PIB-ului neagricol. El sugerează că această corelație poate fi explicată prin efectele „de ordinul întâi” de creștere agricolă, cum ar fi prețurile mai mici la produsele alimentare, migrația forței de muncă și fluxurile de capital din agricultură, precum și prin efectele „de ordinul doi”, cum ar fi aportul nutrițional îmbunătățit care îmbunătățește productivitatea lucrătorilor.

În mod similar, *Self* și *Grabowski* [7] au stabilit o relație pozitivă între diferitele

măsurile ale productivității agricole și creșterea medie a PIB-ului real pe cap de locuitor de peste 1960 - 1995 pentru o secțiune transversală de țări. Cu toate acestea, pe baza datelor de panel din 52 de țări în curs de dezvoltare în perioada 1980-2001, Gardner a concluzionat că agricultura nu pare a fi o forță primară din spatele creșterii PIB-ului național pe cap de locuitor.

Literatura empirică recentă consideră că efectul progresului agricol asupra combaterii sărăciei este puternic pozitiv. Mellor argumentează că nu creșterea economică, în general, este cea care reduce sărăcia în țările în dezvoltare, dar efectele directe și indirecte ale creșterii în agricultură. În studiul lor despre sărăcia în India pe o perioadă de 35 de ani, Datt și Ravallion constată că productivitatea agricolă mai mare reduce atât sărăcia absolută precum și cea relativă.

Acest lucru se datorează, în parte, canalului direct al veniturilor mai mari ale gospodăriilor (acest canal acționează pe termen scurt) și, parțial, canalelor indirecte, cum ar fi salariile mai mari și prețurile mai mici la produsele alimentare (canale care acționează pe termen lung). Alte studii empirice, de asemenea, sugerează că acestea sunt principalele canale și nu migrația forței de muncă din agricultură în alte sectoare. Acest lucru întărește argumentul pentru susținerea creșterii agricole.

Creșterea în sectoarele mai intensive din punct de vedere al forței de muncă, cum este, de exemplu, agricultura are un impact mai mare asupra reducerii sărăciei decât activitățile mai puțin intensive sub aspectul forței de muncă. Se estimează că 1% din creșterea agricolă pe locuitor reduce sărăcia de 1,6 ori mai mult decât aceeași creștere în industrie și de trei ori mai mult decât creșterea în sectorul serviciilor.

Probabil cea mai importantă contribuție la dezvoltare adusă de sectorul agricol în țările sărace în trecut a fost asigurarea economiilor, cu alte cuvinte, a excedentelor – obținute prin diferite mijloace – peste ceea ce este necesar pentru procesul de reproducere a producătorilor agricoli, ceea ce a permis să se producă industrializarea.

Politicile fiscale și politicile de preț care sunt necesare pentru a genera excedente au fost discutate pe larg în literatura de specialitate. Ele au devenit celebre prin discuțiile politice dintre Preobrazhensky și Buharin în timpul anilor 1920 cu privire la așa-numitele forme „primitive” de acumulare socialistă în Uniunea Sovietică în care agricultorii se confruntau în mod artificial în anii 1920 și 1930 cu prețuri mici pentru producția lor și impozitare punitivă. În concordanță cu aceste modele timpurii care consideră agricultura ca un sector care generează surplusuri obținute în beneficiul industriei, în trecutul recent, guvernele din țările în curs de dezvoltare au impus o povară grea asupra agriculturii prin punerea în aplicare a politicilor urban-favorizante.

Un studiu al Bancii Mondiale condus de Anne Krueger, Maurice Schiff și Valdes Alberto oferă suport empiric pentru punctul de vedere conform căruia politica de preț, politica comercială și politica cursului de schimb în aproape toate țările în dezvoltare au discriminat agricultura, fie direct prin subvențiile alimentelor sau impozite asupra exporturilor agricole, sau indirect, prin protecția manufacturării și supraevaluarea cursului de schimb.

În perioada 1960 - 1984, aceste politici au extras o medie de 46 la suta din PIB-ul agricol din acest sector în 18 țări în dezvoltare [10]. Acest studiu masiv a confirmat ipoteza lui T. W. Schultz, care, în 1964 în celebra sa carte „Transformarea agriculturii tradiționale”, a argumentat că țărani din țările sărace nu au fost înapoiți și „tradiționali”, dar, dimpotrivă, factori raționali de decizie care și-au maximizat rentabilitatea resurselor lor. Refuzul lor aparent de a inova, a argumentat el, a fost rațional pentru că guvernele din țările în dezvoltare a stabilit de multe ori prețuri scăzute în mod artificial la culturile lor și ia impozitat puternic. Cu alte cuvinte, țărani răspund la stimulente. De la mijlocul anilor 1980, favorizarea intersectorială împotriva agriculturii și tendințele anticomerciale au fost reduse substanțial. Multe țări în

dezvoltare au întreprins numeroase reforme politice, au deschis calea comerțului și au beneficiat proporțional mai mult (în raport cu PIB) din aceste reforme de politici legate de comerț decât economiile cu venituri ridicate. Prin încheierea procesului de reformă, țările în dezvoltare ar câștiga aproape de două ori mai mult ca economiile mai bogate.

Un mod de a privi la schimbările de politică în ultimii 25 de ani ar fi să spunem că țările în dezvoltare odată cu dezvoltarea lor urmează exemplul țărilor cu venituri mai mari în trecerea de la politicile anti-agrare la cele pro-agrare.

Bibliografie

1. Adelman, I. *Beyond Export-Led Growth*. In *World Development* 12 (9), 1984, pp. 937 - 949.
2. Eswaran, M., Kotwal, A. *Export Led Development Primary vs. Industrial Exports*. In *Journal of Development Economics* 41 (1), 1993, pp. 163 – 172.
3. Johnston, B. F., Mellor, J. *The Role of Agriculture in Economic Development*. În *The American Economic Review* 51 (4), 1961, pp. 566 – 593.
4. Kuznets, S. *Modern Economic Growth: Rate, Structure, and Spread*. New Haven: Yale University Press, 1966; Chenery, H., Syrquin, M. *Patterns of Development, 1950-1970*. Oxford: Oxford University Press, 1975.
5. Lewis, W. A. *Economic Development with Unlimited Supply of Labour*. În *Manchester School of Economic and Social Studies* 22 (2), 1954, pp. 139 – 191.
6. Schultz, Th. W. *Transforming Traditional Agriculture*. New Haven: Yale University Press, 1964.
7. Self, S., Grabowski, R. Economic Development and the Role of Agricultural Technology. În *Agricultural Economics* 36 (3), 2007, pp. 395 – 404.
8. Timmer, C. P. *Agriculture and Economic Development*. In *Handbook of Agricultural Economics*, Vol. 2A, ed. Bruce L. Gardner and Gordon C. Rausser. Amsterdam: North Holland, 2002.
9. *World Development Report 2008: Agriculture for Development*. World Bank. Washington D.C. and Oxford: Oxford University Press, 2007.
10. Krueger, A., Schiff M., Valdes, A. *The Political Economy of Agricultural Pricing*. 5 volumes, Washington D.C.: The Johns Hopkins University Press for the World Bank, 1991-1992.